Vikipeedia

Vahhi keel

Vahhi keel on pamiiri keelerühma vahhi rahva keel, mida kõneleb umbes 9100 inimest Pakistanis, 9566 Afganistanis (2000. a), 6000 Hiinas ja 7000 Tadžikistanis [1].

vahhi keel (x̌ik zik)	
Kõneldakse	Pakistan, Afganistan, Hiina, Tadžikistan
Piirkonnad	Lõuna-Aasia
Kokku kõnelejaid	umbes 31 000
Keelesugulus	indoeuroopa keeled indoiraani keeled iraani keeled iraani keelte idarühm iraani keelte kagurühm pamiiri keeled
Keelekoodid	
ISO 639-1	-
ISO 639-2	-
ISO 639-3	wbl

Sisukord

Nimetused

- vahhi keeles - *x̌ik zik* [hikk zikk]
- vene keeles - Ваханский язык
- inglise keeles - Wakhi, Wakhani, Wakhigi, Vakhan, Wakhani, Tadžikistanis, Afganistanis ja Gojalis Hunza oru ülaosas - Guhjali

Leviala

Vahhi keel on muistses Wakhani maakonnas tänapäeval levinud

- Pakistanis kirde Chitralis Baroghili kuru ja liustiku piirkonnas, Gojalis Hunza oru ülaosas Gulmitist Hiina ja Afganistani piirini, Shimshali, Ishkomani ja Chupursani orus ning Chitralis Yarkhuni orus
- Hiinas Xinjiangis ehk Ida-Turkestanis Pishanist lõunasse jäävais mägedes ja Taxkorgani Tadžiki Autonoomses Ringkonnass - eelkõige Daftaris,
- Tadžikistanis Pamiiri mägedes Mägi-Badahšanis,
- Afganistanis: 64 külas Pamiiri mägedes Ishkashimist Panji jõe vasakkaldal Wakhani kurus Sarhadi külani (73E kandis) keskusega Khandudis, kust enamik on pagenud laiali Pakistani ja

võib olla, et ka mujale Afganistani.

Murded

Gojali, Ishkomani, Yasini, Yarkhuni ning Tadžikistanis ja Hiinas räägitavad ida-, lääne- ja keskmurre on vastastikku arusaadavad ka eri riikidest pärit kõnelejate vahel. Ühissõnavara: Ishkoman - Gojal 84%, Yasin - Gojal 89%, Ishkoman - Yasin 91%.

Keeleoskus

Pakistanis õpetatakse vahhi keelt algkoolis ladina tähestikul põhinevas kirjakeeles. On vahhikeelne raadiosaade. Mehed ja noored oskavad küllaldaselt urdu keelt. Seevastu ääremaadel räägib urdu keelt naistest alla poole ja veel vähem vanureid. Vanem põlv ja Gojali piirkonna segakülade elanikud oskavad burušaski keelt.

Afganistanis oli emakeelne kirjaoskus alla 1%. Praeguseks võivad viimasedki kõnelejad olla riigist põgenenud.

Hiinas hõlmatakse neid tadžiki rahvuse koosseisu. Räägivad ka Hiina riigikeelt.

Tadžikistanis on neist emakeele kõnelejaid veel 70%, laste seas 60%. Kirillitsal põhinevat kirjakeelt eriti ei tarvitata. Emakeelest peavad lugu, kuid kirjakeeleks on tadžiki keel. (Jazgulami, šugni ja vahhi keele andmed on kahtlaselt sarnased ega pruugi olla tõesed.)

Tähestik

Foneetika

Vahhi keele omapäraks on tserebraalsed konsonandid ja täishääliku pikkuse sõltuvus tema asendist sõnas.

Süntaks ja morfoloogia

Vahhi keeles säilinud ergatiivse konstruktsiooni jäänused on keele praeguses arengujärgus kaotamas sidet öeldise transitiivsusega.

Sõnaliigid

Nimisõnad on käänduvad ainult mitmuses, kus neil on kaks käändevormi. Omadussõnad ei käändu.

Ainsuse 1. isiku asesõnal on neli käänet, ainsuse 2. isiku asesõnal kolm käänet. Teistel asesõnadel on kaks käänet või nad ei käändu üldse. Tavaliselt selgub sõna roll lauseliikmena tema asendist lauses.

Tegusõnade vormide aluseks on olevikutüvi ja minevikutüvi.

A a	А а	I i	И и	Ṭ ṭ	Т̣ т̣
B b	Б б	J ǰ	Ҷ ҷ	Θ θ	Т т
C c	Ц ц	J̣ ǰ̣	Ҷ̣ ҷ̣	U u	У у
Č č	Ч ч	K k	К к	V v	В в
Č̣ č̣	Ч̣ ч̣	L l	Л л	W w	В̌ в̌
D d	Д д	M m	М м	X x	Х х
Ḍ ḍ	Д̣ д̣	N n	Н н	X̌ x̌	Х̌ х̌
Δ δ	Д̌ д̌	O o	О о	Y y	Й й
E e	Е е	P p	П п	Z z	З з
Ə ə	Ə ə	Q q	Қ қ	Ž ž	Ж ж
F f	Ф ф	R r	Р р	Ẓ̌ ẓ̌	Ж̣ ж̣
G g	Г г	S s	С с	Ʒ ʒ	Ҙ ҙ
Γ γ	Ғ ғ	Š š	Ш ш	Ы ы	Ы ы
Γ̌ γ̌	Ғ̌ ғ̌	Ṣ̌ ṣ̌	Щ̣ щ̣		
H h	Ҳ ҳ	T t	Т т		

Vahhi tähestik (ladina kiri ja kirillitsa)

Viited

1. http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=wbl Ethnologue

Välislingid

- Vahhi keele kasutusala iseloomustus (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=wbl) (inglise keeles)

Kirjandus

- Lorimer D.L.R. The Wakhi Language. L., 1958;
- Пахалина Т. Н. Ваханский язык. М., 1975;
- Грюнберг А. Л., Стеблин-Каменский И. М. Языки восточного Гиндукуша. Ваханский язык. М., 1976;
- Пахалина Т. Н., Лашкарбеков Б. Б. Ваханский язык. // Языки мира. Иранские языки. Т. 3. М., 2000;
- Стеблин-Каменский И. М. Этимологический словарь ваханского языка. СПб., 1999.